

تحلیل سیاسی هفته (۸۷)

افزایش همکاری‌های اقتصادی و نظامی روسیه و چین، پاسخی به غرب

مقدمه

افزایش سطح همکاری‌های روسیه و چین در ابعاد اقتصادی و نظامی و انعقاد توافقنامه‌های متعدد بین دو کشور، بازتاب‌های مختلفی در سطح جهان به همراه داشته است. به نظر می‌رسد این مسئله جدا از وجود زمینه‌ها و الزامات متقابل در روابط این دو قدرت جهانی در واقع نوعی واکنش به افزایش سطح تنش با آمریکا به عنوان قدرتی است که سعی دارد نقش هژمونیک خود را بر نظام بین‌الملل تحمیل نماید.

الف) توافقنامه بی‌سابقه گازی

۱. روسیه برای صادرات گاز طبیعی به چین، با دومین اقتصاد بزرگ جهان توافقنامه مهمی را امضا کرد. در این راستا شرکت دولتی گاز پروم روسیه و شرکت ملی نفت چین، توافقنامه تاریخی خود را برای انتقال گاز از روسیه به چین پس از حدود دو دهه گفتگو به امضا رساندند. براساس این قرارداد روسیه از سال ۲۰۱۸ به مدت ۳۰ سال به چین گاز طبیعی صادر خواهد کرد. بنا به گفته الکسی میلر، مدیر اجرایی گاز پروم، ارزش اقتصادی این قرارداد بالغ بر ۴۰۰ میلیارد دلار است و قیمت مورد توافق برای هر مترمکعب گاز صادر شده، بین دو کشور به عنوان یک مسئله محرمانه باقی خواهد ماند و اعلام نخواهد شد. براساس این قرارداد روسیه سالیانه حداقل ۳۸ میلیارد مترمکعب گاز طبیعی به چین صادر خواهد کرد.

۲. روسیه و چین اعلام کرده‌اند، در نظر دارند برای رسیدن به هدف خود خط لوله‌ای جدید از روسیه به چین احداث کنند. برای اجرایی شدن این قرارداد، بزرگ‌ترین ساخت‌وساز جهان در دو کشور به اجرا درخواهد آمد. قرار است دو طرف در مجموع ۵۱ میلیارد یورو برای عملیات زیربنایی و لوله‌کشی گاز از روسیه به چین سرمایه‌گذاری کنند. مذاکرات برای ارسال گاز روسیه به چین حدود دو دهه میان مقامات دو کشور جریان داشت. شی جین‌پینگ، رئیس‌جمهوری چین، حدود یک سال پیش در جریان دیدار خود از مسکو اعلام کرد که کشورش حاضر به بستن چنین قراردادی است، اما مذاکره‌کنندگان دو کشور تا آخرین لحظه موفق به تفاهم درباره قیمت گاز صادراتی نشده بودند.

۳. امضای این قرارداد هنگام بازدید ولادیمیر پوتین از شانگهای صورت گرفت. رئیس‌جمهور روسیه برای شرکت در کنفرانس تعامل و اقدامات اعتمادسازی در آسیا (سیکا) به چین سفر کرده بود. گفتنی است پوتین و همتای چینی وی، شی جین‌پینگ، توافقنامه‌های همکاری متعددی را در شانگهای به امضا رساندند. این دو رئیس‌جمهور در زمینه‌های انرژی، حمل‌ونقل و زیرساخت‌ها ۴۹ توافقنامه امضا کردند. این توافق‌ها روسیه و چین را قادر می‌سازد دلار آمریکا را کنار گذاشته و برای پرداخت به یکدیگر از یوان و روبل استفاده کنند. انتظار می‌رود که این اقدام سلطه دلار به عنوان ارز معتبر بین‌المللی را تضعیف کند. در عین حال این توافقات می‌توانند برای روسیه که هم‌اکنون به دلیل بحران اوکراین دچار تنش با غرب شده است، امتیازات مالی، اقتصادی به‌ویژه در حوزه انرژی به همراه داشته باشند. غربی‌ها، روسیه را به ایجاد تنش در اوکراین متهم کرده و علیه شماری از مقامات روسیه و شخصیت‌های طرفدار روسیه تحریم‌هایی را وضع کرده‌اند. روسیه به سبب بحران اوکراین و تیره شدن

روابط خود با غرب در نظر دارد با صدور گاز به آسیا و در رأس آن چین درآمدی جدید برای خود ایجاد کند و این پیام را به غرب بدهد که به دنبال متحدان تازه‌ای است.

۴. آمریکا در واکنش به این توافقنامه بر ادامه سیاست فعلی خود در قبال روسیه تأکید کرد. در این زمینه جنیفر ساکی سخنگوی وزارت خارجه آمریکا در کنفرانسی خبری در واکنش به قرارداد گازی بین روسیه و چین گفت: امضای قرارداد گازی بین پکن و مسکو تأثیری در استراتژی واشنگتن در فشار بر روسیه برای تغییر موضعش در قبال حوادث اوکراین نخواهد داشت.

ب) دیدگاه‌های امنیتی مشترک

با تحولات جدید در صحنه بین‌المللی به‌ویژه در صحنه اقیانوس آرام و تمرکز بیش از پیش نظامی آمریکا بر این منطقه استراتژیک، اکنون روسیه و چین درصدد سامان دادن به تعاملات دفاعی و امنیتی خود به‌منظور مقابله با پیامدهای منفی اقدامات آمریکا هستند. در این راستا سران چین و روسیه در یک کنفرانس امنیتی در شانگهای دیدگاه‌های مشابهی در مورد ترتیبات امنیتی جدید در منطقه آسیا - اقیانوس آرام بیان کردند. آنها که در کنفرانس «سیکا» CICA، سخن می‌گفتند بر ضرورت تغییر ساختار و ترتیبات امنیتی آسیا و حوزه اقیانوس آرام تأکید کردند.

۱. ولادیمیر پوتین رئیس‌جمهوری روسیه در سخنرانی خود گفت منطقه آسیا - اقیانوس آرام به معماری امنیتی نیاز دارد که تعامل کشورهای منطقه را تضمین کند. به گفته پوتین این ساختار امنیتی نباید اجازه دهد که بلوک‌های امنیتی متعدد تشکیل شود. به‌عبارت دیگر رئیس‌جمهوری روسیه می‌خواهد از ایجاد هر تشکل امنیتی که رقبای غربی با استفاده از متحدانشان در حوزه آسیا و اقیانوس آرام در برابر مسکو و پکن قصد تشکیل آن را دارند، جلوگیری کند. مسکو تجربه تاریخی چند دهه‌ای در این مورد دارد. در دوران جنگ سرد، آمریکا در شرق و جنوب شرقی آسیا به‌منظور جلوگیری از نفوذ شوروی که مسکو مرکز آن بود تشکل‌های امنیتی ایجاد کرد. اتحادیه کشورهای جنوب شرقی آسیا (آسه آن) در ابتدای تشکیل، تدبیر غربی‌ها برای ایجاد سدی امنیتی در برابر نفوذ شوروی بود. با توجه به اینکه آمریکا تمرکز امنیتی خود را از اروپا به حوزه آسیا - اقیانوس آرام تغییر داده است، احتمال ایجاد تشکل‌های امنیتی غرب‌محور مشابه در این منطقه وجود دارد؛ تشکل‌های امنیتی که کارویژه آنها به چالش کشیدن اقتدار منطقه‌ای چین و روسیه در حوزه آسیا - اقیانوس آرام خواهد بود. ازاین‌رو رئیس‌جمهوری روسیه در سخنان خود بر ضرورت یکپارچگی تدابیر و ترتیبات امنیتی در این منطقه تأکید کرد.

۲. پوتین خطاب به رهبران و نمایندگان کشورهایایی که در نشست سیکا در شانگهای شرکت کرده بودند گفت منطقه تنها از طریق تلاش‌های جمعی می‌تواند با چالش‌های نوظهوری مانند تروریسم، گروه‌های جنایات سازمان‌یافته فرامرزی، دزدی دریایی و گسترش سلاح‌های کشتارجمعی به‌طور مؤثر مقابله کند.

۳. سخنرانی رئیس‌جمهور چین، که در یک سال آینده ریاست این کنفرانس امنیتی منطقه‌ای را برعهده خواهد داشت، نشان می‌دهد که دولتمردان چینی نگرانی‌های مشابه با مقام‌های روسی دارند. شی جین‌پینگ، رئیس‌جمهوری چین، در نشست امنیتی شانگهای از ضرورت به‌وجود آوردن معماری نوین امنیتی در منطقه آسیا سخن گفت. وی گفت امنیت باید جهانی باشد یعنی هیچ کشوری نباید امنیت خود را به بهای از دست رفتن و یا آسیب دیدن امنیت کشورهای دیگر تأمین کند. همین مضمون در سخنرانی پوتین نیز مطرح شده بود. رئیس‌جمهوری روسیه گفت که امنیت غیرقابل تجزیه است. راهکاری که سران چین و روسیه برای همگرایی امنیتی در منطقه ارائه داده‌اند، تمرکز بر تجارت و سرمایه‌گذاری است. از نظر آنها روابط تجاری بین طرف‌های مربوط، منافع مشترک به‌وجود می‌آورد و منافع مشترک موجب به‌وجود آمدن امنیت مشترک خواهد شد.

۱. به نظر می‌رسد امضای توافقنامه گازی بین روسیه و چین در مقطع کنونی علی‌رغم فرازونشیب‌ها در این باره، موفقیت بزرگی برای روسیه محسوب می‌شود. اکنون آمریکا و شرکای اروپایی‌اش به دنبال تشدید تحریم‌ها علیه روسیه هستند و یکی از اهداف سفرهای اروپایی اخیر مقامات امریکایی در واقع متقاعد ساختن اروپایی‌ها به همراهی بیشتر با آمریکا در این زمینه است. با این همه وابستگی گازی اروپا به روسیه که چیزی حدود ۳۰ درصد از گاز مورد نیاز اتحادیه اروپا را شامل می‌شود، تصمیم‌گیری در این باره برای اروپایی‌ها را دشوار ساخته است. به همین جهت حداقل در ظاهر مقامات ارشد اتحادیه اروپا خواهان تداوم صدور گاز روسیه هستند. در این راستا خوزه مانوئل باروسو رئیس کمیسیون اروپا اخیراً در نامه‌ای از «ولادیمیر پوتین»، رئیس‌جمهوری روسیه خواست به سخنان خود برای ادامه تحویل گاز به اروپا متعهد بماند. این درخواست باروسو از پوتین در حالی مطرح می‌شود که روسیه تهدید کرده است تحویل گاز به اوکراین را از روز سوم ژوئن ۲۰۱۴ متوقف می‌کند. باروسو تأکید کرد تا زمانی که گفتگوهای سه‌جانبه بین روسیه، اوکراین و اتحادیه اروپا ادامه یابد، تحویل گاز نباید متوقف شود.

۲. روسیه با امضای توافقنامه گازی با چین به غربی‌ها نشان داد که از توانایی لازم برای تغییر بنیادین سیاست گازی خود برخوردار است و این اروپاست که دارای آمادگی لازم برای کاهش وابستگی خود به گاز روسیه نیست. با گسترش دامنه بحران اوکراین که عامل آن از دیدگاه آمریکا و اتحادیه اروپا، روسیه است، چشم‌انداز تشدید تحریم‌ها علیه مسکو را بیش از هر زمان دیگر تقویت کرده است. با این حال باید دید غربی‌ها و به‌ویژه اروپایی‌ها تا چه حد قادر به تحمل پیامدهای تحریم‌ها علیه روسیه از یکسو و از دست دادن منافع اقتصادی و مالی خود از سوی دیگر هستند. باید به‌خاطر داشت که روسیه به‌عنوان یک کشور بزرگ و صنعتی دارای روابطی گسترده و پیچیده با غرب و به‌ویژه اتحادیه اروپاست و به همین لحاظ تعلیق و یا قطع این روابط در بسیاری موارد دشوار است.

ب) بُعد دفاعی و امنیتی

۱. مقامات دفاعی آمریکا مانند چاک هیگل وزیر دفاع این کشور هر از چندگاهی از به چالش کشیده شدن توان نظامی آمریکا توسط روسیه و چین سخن می‌گویند. با وجود ادعای وزیر دفاع آمریکا درباره افزایش قدرت نظامی روسیه و چین و ادعای به چالش کشیدن قدرت نظامی و برتری تکنولوژیکی آمریکا توسط این دو کشور ظاهراً واقعیت چیزی جز آن است. اقدامات نظامی اخیر آمریکا از جمله تمرکز ۶۰ درصد از ناوگان نیروی دریایی این کشور در منطقه گسترده آسیا - اقیانوس آرام که با هدف اجرایی کردن استراتژی نظامی جدید آمریکا صورت گرفته، در کنار دیگر اقدامات آمریکا مانند استقرار سامانه‌های ضد موشکی جدید در برخی از کشورهای این منطقه مانند ژاپن، باعث شده تا روسیه و چین در منطقه آسیا - اقیانوس آرام بیش از پیش از اهداف آمریکا بیمناک شده و درصدد تقویت نظامی خود برآیند. این مسئله به‌ویژه با اعلام استراتژی جدید نظامی آمریکا توسط باراک اوباما رئیس‌جمهوری آمریکا در اوایل ژانویه ۲۰۱۲ میلادی بیش از پیش جدیت پیدا کرد. این استراتژی تا حد زیادی بر حضور نظامی بیشتر نیروهای نظامی آمریکا در آسیا - اقیانوس آرام در واکنش به قدرت رو به رشد نظامی چین و چالش‌های آمریکا متمرکز است. به ادعای استراتژیست‌های امریکایی اکنون تهدیدات عمده از حوزه آسیا - اقیانوس آرام نشئت می‌گیرد و به همین جهت پنتاگون تمرکز بیشتری بر این منطقه خواهد داشت. به‌ویژه اینکه کشور چین در سال‌های اخیر گام‌های بلندی برای مدرنیزه کردن نیروهای نظامی خود برداشته است. آمریکا برای مقابله فعال با افزایش توانمندی نظامی چین سعی بر افزایش ۵۰ درصدی کمک‌های نظامی به کشورهای دوست و متحد خود در این منطقه استراتژیک دارد تا بدین ترتیب به تعادل نظامی با چین دست یابد.

۲. اقدامات خصمانه آمریکا در صحنه اروپا علیه روسیه به‌ویژه اصرار بر استقرار سامانه‌های ضد موشکی در برخی از کشورهای اروپای شرقی (رومانی و لهستان) باعث شده تا روس‌ها با اعتراض به این اقدام آمریکایی‌ها خواهان توقف این روند شوند. با این همه اصرار آمریکا بر ادامه استقرار سامانه‌های ضد موشکی باعث شده تا روسیه نیز به اقدامات چندی مبادرت کند. این اقدامات از جمله شامل تقویت نیروهای استراتژیک هسته‌ای روسیه برای کسب توازن استراتژیک هسته‌ای در قبال آمریکا، تشکیل نیروی هوافضا، استقرار موشک‌های اسکندر در کالینینگراد در مجاورت لهستان و نیز ایجاد ایستگاه‌های راداری هشداردهنده توسط روسیه برای مقابله با موشک‌های هسته‌ای بوده است. در واقع می‌توان اقدامات روسیه و چین را بیشتر واکنشی در قبال قدرت‌طلبی و اقدامات چالش‌برانگیز آمریکا چه در اروپا و چه در منطقه آسیا - اقیانوس آرام تلقی کرد. بدین لحاظ ادعاهای مقامات آمریکایی بیشتر به‌مثابه بهانه‌ای برای تقویت نظامی آمریکا و اقدامات چالش‌برانگیز نظامی توسط این کشور تلقی می‌شود.

۳. همکاری‌های نظامی چین و روسیه همواره بخش مهمی از روابط رو به گسترش این دو کشور را تشکیل داده و رشد روزافزونی داشته است. چین یکی از بزرگ‌ترین خریداران تسلیحات ساخت روسیه محسوب می‌شود. رشد اقتصادی و افزایش نفوذ چین، اهمیت این کشور را به‌عنوان متحد منطقه‌ای، برای روسیه افزایش داده است. همچنین مواضع مشترک دو کشور در برابر برخی بحران‌های منطقه‌ای از جمله بحران سوریه، موجب نزدیکی بیشتر مسکو و پکن شده است. در راستای این همکاری‌ها، رزمایش‌های مشترک دو کشور به‌صورت مداوم برگزار می‌شود، البته این رزمایش‌ها بیشتر در شرق آسیا و یا در نواحی مرزی و داخل خاک دو کشور برگزار شده است.

۴. چین تلاش می‌کند از طریق افزایش مراودات نظامی و امنیتی با روسیه از طریق برگزاری رزمایش‌ها و خرید تجهیزات نظامی، ضمن استفاده از فناوری‌های پیشرفته نظامی روس‌ها، همراهی آنها برای مقابله با اقدامات آمریکا در آسیا - اقیانوس آرام و همچنین مقابله با تهدیدات مشترک به‌ویژه مقابله با گروه‌های تروریستی را به‌دست آورد. این درحالی است که روسیه نیز بر آن است تا با همراهی چین مانع از افزایش قدرت نظامی و حضور هر چه بیشتر آمریکا در منطقه حساس و پراهمیت آسیا - اقیانوس آرام شود. در واقع رویکرد مداخله‌جویانه آمریکا و اعلام استراتژی نظامی جدید این کشور که به صراحت از چین به‌عنوان یک تهدید نام برده، باعث شده تا چینی‌ها به فکر توسعه هر چه بیشتر توان نظامی خود به‌ویژه توسعه توانمندی موشکی خود بیافتند. چین در این مسیر از همکاری‌های گسترده روسیه برخوردار است، البته همکاری نظامی و امنیتی روسیه و چین محدود به این مسائل نبوده و به‌نظر می‌رسد دو کشور اکنون تلاش دارند تا همکاری در این زمینه‌ها را چه به لحاظ کیفی و چه کمی افزایش دهند. بدین ترتیب انتظار می‌رود که همکاری نظامی مشترک در حوزه‌های جغرافیایی جدید نیز مطرح شود. کمابینه برگزاری رزمایش دریایی اخیر در دریای شرقی چین که با شرکت یگان‌های دریایی روسیه و چین صورت می‌گیرد به‌مثابه تلاش دیگری از سوی دو کشور برای افزایش سطح همکاری‌های فی‌مابین در زمینه دریایی محسوب می‌شود.

